

Honderd jaar geleden werd in Meppel Johan Steenbergen geboren. Na een korte periode in de zeer-kleinhandel in Meppel zelf is hij naar Dresden getrokken en heeft daar de later wereldbekende fabriek van fotografische apparatuur IHAGEE gesticht. Dit bedrijf heeft onder andere de eerste eenooog kleinbeeld spiegelreflexcamera ter wereld, de Exakta, geconstrueerd en geproduceerd. Na de tweede wereldoorlog heeft hij zijn fabriek niet meer mogen terugzien en is hij tot aan zijn pensioen Consul der Nederlanden geweest in Hannover en Emden. Het Grafisch Museum Drenthe breidt dit jaar de kleine, aan deze stadgenoot geweide hoek uit met een expositie van een aantal camera's die IHAGEE vóór 1940 heeft voortgebracht.

Meppelse geschiedenis

Johan Steenbergen, geboren op 7 december 1886, stamt uit een wel gevestigde Meppelse familie. Zijn grootvader Jan was al "manufacturier" in deze stad; zijn vader (ook Jan geheten), gehuwd met Sophie Brümmer uit Menslage in Duitsland, had een textiel- en modezaak in de Hoofdstraat en hoopte duidelijk dat zoon Johan de familietraditie zou volgen. Aan diens handelsgeest zou het niet liggen, want al als kleine jongen kocht hij eens op een verkoping een bos potloden, en verkocht deze met grote winst aan zijn familieleden.

Tijdens zijn schooltijd op de 3-jarige HBS werd zijn belangstelling gericht op fotografische produkten, chemicaliën en grammofoons, die hij ging verkopen in een eigen "zaak", een hoog smal pakhuis in de Keutelsteeg. Om bezoekers te imponeren huurde hij tijdens hun aanwezigheid enige straatjongens, die op de zolder lawaai moesten maken, alsof daar druk werd gewerkt. Op zijn familie maakte e.e.a. niet zo'n indruk: een tante van hem zei, na het pakhuis te hebben gezien, dat ze hoopte dat het hem toch nog goed zou gaan.

Nadat zijn vader in 1904 was overleden en Johan weinig belangstelling toonde voor het voorzetten van de textielzaak, werd besloten dit bedrijf op te heffen. Zijn commerciële talenten kwamen te pas bij de door hem groots opgezette uitverkoop. Nog voor hij zijn geboortestad verliet had hij al een beeldmerk ontworpen: een ondergaande maan met rijzende zon, dat vele jaren het beeldmerk van de Ihageefabriek zou zijn.

Dresden

Op advies van zijn oom en voogd werd Johan naar Dresden gestuurd, waar zowel een kleermakersacademie als een bloeiende fijnmechanische en fotografische industrie bestonden. Steenbergen kon ook daar geen sympathie opbrengen voor het kleermakersvak en werkte al snel als volontair bij H. Ernemann K.G., een van de tientallen foto-grafische bedrijven die zich in Dresden hadden gevestigd. Op 26 september 1910 registreert het Kaiserliches Patentamt het Patentschrift 262624 inzake een "Vorrichtung zum Ausrücken des Anschlages für die Unendlichstellung des Objectivträgers" op naam van Steenbergen. In 1911 liet Steenbergen zich uitschrijven uit het bevolkingsregister van Meppel.

Industrie en Handel

In april 1912 sticht Steenbergen de Industrie- und Handelsgesellschaft m.b.H. Kamerafabrik mit Kraftbetrieb, met als adres Marcolinistrasse., Dresden-A.5, daarbij financieel gesteund door de Dresdner Bank en door zijn moeder. Zijn eigen inbreng bestond uit de door hem overgenomen boedel van een failliete concurrent. Het bedrijf richtte zich oorspronkelijk op een breed programma: groothandel in fotografische produkten (apparatuur, toebehoren en chemicaliën) en de vervaardiging van apparatuur, waarschijnlijk vooral door assemblage van elders gekochte onderdelen. Niet lang daarna beperkte men de activiteiten tot de bouw van en handel in apparatuur. De naam van het bedrijf werd verkort tot Ihagee Kamerawerk G.m.b.H.

Over de beginperiode tot omstreeks 1918 weten wij eigenlijk maar weinig van dit bedrijf, behalve dan dat het groeide. Een van de eerste camera's was de Photorex, een klappcamera met uiteraard de gepatenteerde vinding van 1910. Aan het begin van de oorlog van 1914-1918 werden zoveel personeelsleden gemobiliseerd dat de fabriek enige tijd moest worden gesloten, maar in februari 1915 werd de produktie weer op gang gebracht.

In 1919 bleek de fabriek te klein en verhuisde men naar de Gottfried Kellerstrasse 85 in Dresden-Cotta. In het voorjaar van 1922 heeft men er een apart directiekantoor in de Grillparzer Strasse bijgenomen. In deze beginjaren heeft Steenbergen onder financieel moeilijke omstandigheden zeer hard gewerkt; soms waren zijn enige goede maaltijden die met klanten. Uit deze tijd vertelde hij zelf graag het verhaal dat hij een partij slechte lenzen, waarmee hij dreigde te blijven zitten, had verkocht als voorzetlenzen met "künstlerische Unschärfe".

Na de eerste wereldoorlog besloot Steenbergen de produktie van de (houten) camerahuizen zelf ter hand te nemen. Op 11 december 1918 werd in het handelsregister van het Amtsgericht Dresden ingeschreven de "offene Handelsgesellschaft Ihagee Kamerawerk Steenbergen & Co". De "Co" bestond uit een aantal vertrouwde houtbewerkers. Eén van hen, Emil Englisch, bracht daarbij zijn fabriekje van atelier- en reiscamera's in, waar op dat moment al de nu indrukwekkende houten "reisekamera" Corona werd gebouwd. Steenbergen zelf voerde de algemene directie en was tevens verkoopleider.

Spiegelreflex

De Exakta spiegelreflexcamera heeft Ihagee wereldbekend gemaakt, maar was beslist niet de eerste spiegelreflex van deze fabriek. Al in 1920 leverde Ihagee een eenogige spiegelreflex boxcamera met de naam Paff. Daarna zijn overigens nog verschillende andere spiegelreflexcamera's gemaakt voor het Exaktatijdperk aanbrak. Het succes van de amateurfotografie en de kwaliteit van de produkten van de Ihageefabriek leidden ertoe dat de fabriek al snel weer te klein was, zodat men in 1923 moest verhuizen. In de wijk Striessen werd een nieuw, groot en uitbreidbaar gebouw neergezet met als adres Schandauerstrasse 24. In de reclame werd gesproken over "Das Haus der Tausend" en "Wenn tausend Hände nicht mehr ausreichen", hetgeen de onoplettende lezer sugge-

reerde dat er 1000 man in het bedrijf werkten. In werkelijkheid hebben er voor de oorlog niet veel meer dan 500 werknemers tegelijk gewerkt. Steenbergen hield van dit soort, nu als wat overdreven beschouwde reclame-uitingen. Deze fabriek werd in 1930 vereerd met een bezoek van Prins Hendrik der Nederlanden; daarvan is een reportage terug te vinden in het tijdschrift Wereldkroniek.

In 1931 trouwde Steenbergen met Elisabeth Nussbaum, afkomstig uit San Francisco.

"Kleinbeeld" en kleinbeeld

In 1933 werd een geheel nieuw en modern type camera op de markt gebracht, de "kleinbeeld"camera EXAKTA voor het formaat 4 x 6,5 cm op rolfilm. Het begrip "kleinbeeld" had toen nog niet de beperkte betekenis van 24 x 36 mm opnamen op 35 mm cinefilm. Daar Ihagee voor zover wij weten voor de oorlog al zijn toestellen in een doorlopende nummerserie heeft opgenomen, en de nummering van deze Exakta's met 400.000 begint, zou de fabriek dus in de eerste 20 jaren van zijn bestaan 400.000 camera's gebouwd moeten hebben.

De camera waardoor Ihagee beroemd is geworden, de echte kleinbeeld Exakta, die overigens toen Kine-Exakta heette, verscheen in 1936. Dit type is, met voortdurende aanpassingen en uitbreidingen, geproduceerd tot 1970!

Oorlog

De tweede wereldoorlog heeft een enorme invloed op Ihagee gehad. Al op 15 januari 1940 werd in Duitsland de "Verordnung über die Behandlung feindlichen Vermögens" uitgevaardigd. Dit betekende dat staatsburgers van vijandelijke staten niet meer over hun bezittingen konden beschikken. Dat gold al snel voor eigenaar Steenbergen. In 1941 werd beslag gelegd op het vermogen van hemzelf en van zijn vrouw, en op 26 augustus werden de directeuren en commissarissen ontslagen en werd een lid van de NSDAP namens de staat aangesteld als bestuurder. Vanaf ongeveer die tijd mochten hij en andere Nederlandse werknemers de fabriek niet meer betreden. Zij wisten toen ook niet meer wat er in de fabriek werd gemaakt.

Op 8 oktober 1941 werd de offene Handelsgesellschaft omgezet in een NV met de naam "Ihagee Kamerawerk Aktiengesellschaft". Door deze wijziging van naam en structuur heeft Steenbergen geprobeerd zijn bedrijf en zijn eigendom zo veilig mogelijk te stellen. Hijzelf trok zich terug uit de bedrijfsleiding.

Volgens een brief van het Nederlandse Consulaat-Generaal in Los Angeles van 20 september 1979 is Steenbergen op 11 mei 1940 gearresteerd, men weet niet op welke beschuldiging. Volgens de documentatie van de familie van Steenbergen is hij korte tijd geïnterneerd geweest in Friedrichshafen. Op 15 mei 1942 kon hij door bemiddeling van de Verenigde Staten met zijn Amerikaanse echtgenote naar Nederland uitwijken; van daaruit is hij naar de Verenigde Staten gereisd. Tussen april 1943 en november 1945 studeerde hij Engels en economie aan het San Francisco Junior College. Hij is daar ook verbonden geweest aan het Nederlandse consulaat. De fabriek is tijdens het grote bombardement op Dresden op 13 februari 1945 volledig verwoest.

Terugkeer

Steenbergen was in begin 1946 alweer terug als eerste verbindingsofficier in Baden, met de rang van kolonel. In 1949 was hij korte tijd verbonden aan de Nederlandse Militaire Missie in Berlijn. Op 1 januari 1950 werd hij gedemobiliseerd. Deze militaire missie heeft in 1947 een poging van de autoriteiten van de Oostzone tot onteigening van Ihagee voorkomen door een klacht hierover in te dienen bij de Russische militaire autoriteiten, die de aandelen van Ihagee in 1945 bij de Dresdner Handelsbank in beslag hadden genomen. In mei 1947 werd bij akte van de Saksische Landesregierung de teruggave aan de eigenaren geregeld (leek het).

Consul

De eerste na-oorlogse jaren grepen Johan Steenbergen sterk aan. Hij was zijn fabriek, die zijn levenswerk was, kwijt. Bovendien overleden kort na elkaar zijn vrouw (in 1948) en zijn moeder (in 1949).

Na de militaire periode kwam hij weer in consulaire dienst, eerst kort in München, daarna in Hannover. Hierdoor leefde hij weer op, want dit soort werk, waarbij hij zijn gaven voor gastvrijheid en het leggen van contacten kon ontplooiën, beviel hem uitstekend. Na opheffing van het consulaat in Hannover werd hij overgeplaatst naar Emden. Daar heeft hij tot zijn vijfenzeventigste jaar de contacten tussen Oost-Friesland en Groningen bevorderd. Dat dit aan weerskanten werd gewaardeerd moge blijken uit zijn onderscheidingen: Officier in de Orde van Oranje-Nassau en het Bundesverdienstkreuz 1.Klasse. Bij zijn zeventigste verjaardag kreeg hij van de stad Emden een straatlantaarn voor zijn huis, omdat het niet juist was dat het voor het huis van "de lachende diplomaat" donker was.

In 1951 traden de Oostzone-wetten met betrekking tot het beheer van buitenlands vermogen in werking. Op grond hiervan werd Ihagee op 6 september 1951 in beheer (in Verwaltung) genomen. Alle verdere regelingen zouden worden uitgesteld tot het sluiten van een vredesverdrag. Na enige jaren werd het duidelijk dat zo'n vredesverdrag niet tot stand zou komen en Steenbergen dus niet meer in staat zou zijn enige zeggenschap uit te oefenen over zijn Ihageefabriek. Dit heeft er uiteindelijk toe geleid dat hij heeft geprobeerd het bedrijf naar Westduitsland over te plaatsen, en daar opnieuw camera's te maken onder het merk Exakta.

Zetelverplaatsing

Hiertoe diende de "zetelverplaatsing" van Ihagee van Dresden naar Frankfurt am Main waartoe in november 1959 te Frankfurt werd besloten. Steenbergen zelf maakte geen deel uit van de leiding van Ihagee Frankfurt, omdat dit hem in zijn functie van consul der Nederlanden niet was toegestaan. In de praktijk waren er vanaf dit moment twee bedrijven Ihagee. Om deze uit elkaar te houden worden ze hierna Ihagee Oost en Ihagee West genoemd. Met behulp van Ihagee West wilde Steenbergen druk kunnen uitoefenen op Ihagee Oost en de Oostduitse overheid om enige vergoeding te krijgen voor het gebruik van de merken en patenten; tot op dat moment had hij noch dividend noch enige

andere vergoeding uit Dresden ontvangen. Ook werd de mogelijkheid gecreëerd tot het uitoefenen van het eigendomsrecht van merken en patenten en zelfs het in Westduitsland produceren van camera's.

Exakta Real

Nadat duidelijk was geworden dat regelingen en processen niet snel en niet veel resultaat zouden hebben, heeft Ihagee West besloten zelf camera's te gaan bouwen. nl. een modern, verbeterd type Exakta. Deze camera, de Exakta Real, is geen succes geworden. Er zijn er waarschijnlijk niet meer dan 800 van gebouwd. Daarna heeft men meer succes gehad met een Japans toestel onder de naam Exakta Twin TL. Ehec en succes heeft Steenbergen zelf echter niet meer meegemaakt.

Niet alles is verdwenen

Johan Steenbergen is niet meer: hij overleed op 7 mei 1967 te Osnabrück en is in Bonn begraven. Maar zijn fabriek in Dresden is ingelijfd in de Praktikafabriek, en bestaat dus in zekere zin nog. Men bouwt er geen Exakta's meer, maar wel een eenvoudige uitvoering ervan, die uitsluitend in oostbloklanden wordt geleverd. Het merk Exakta is in andere handen overgegaan. Verschillende malen hebben de eigenaren van het merk geprobeerd dit hoogtepunt van Steenbergens levenswerk te laten herleven. Ook nu nog zijn er "Exakta's" te koop; zij hebben echter alleen de naam met hun roemrijke voorganger gemeen.

Ihagee Historiker Gesellschaft.

Het internationale Ihagee Historiker Gesellschaft (IHG) bestudeert de geschiedenis van het bedrijf, zijn oprichter en zijn produkten. Mocht u beschikken over gegevens of apparatuur die voor ons van belang zouden kunnen zijn, dan kunt u contact opnemen met IHG, p/a H.D. Ruys, Tesselschadelaan 20, 1217 LH Hilversum, tel. 035-44597.